

kritikán túl

balog józsef

Miért Baka?

Mert ő volt az első költő, akit ismerhettem, aki a költő volt, ahogy kell, adag neuraszténiák, közben behemót bohóságok, a praktikum kerülése, a szavakba, sorokba, strófákba vetett a révületig vezető hit, a papír előtti megalkuvás teljes és totális kizárása.

Mert romantika és régiség keveredett, gomolygott a papírajai között, olyasféle, melyekben csöppnyi ódon sincsen, s nincs a korszerűtlennek és modernnek a vitája sem, hogy volna az egyik meg a másik, revoluzereve egymásra az életműben és kisakkozva végül a szerzőt valami idéten klikkbe, ostoba hivatkozásnak csupán.

Mert gátlásait beforagatta és elhasználta.

Mert szabadságában állott, hogy gyáva legyen, ha kell.

Mert nem ismertem nála bátrabbat, akkor sem, mikor óvatosan, bár alig türtöztetett izgalommal odatette az éppen kész művet elének, s akkor sem, mikor húzva, halasztva, száz és száz variáción át gyúrta, gyömöszölte, darálta, mérckélt a másoknak olytalmi, sőt észrevétlen anyagot: a nyelvet.

Mert, jó volna idézni – egy csepp méz –, még inkább, hangját hallani vagy látni is, ahogy a pipába sandít, pedig dehogyan, alig várja, hogy mondjon valamit az a betévedt – jó – csak ennyit, de ennyit aztán biztosan, az Úristenit!

Mert a dühöt és a megbocsátást is tanulni kell, s a költőnél nincs jobb tanítómester. Nála sincsen jobb!

Mert hordta ő persze, sokszor szinte kérdőn a sebeit, de aztán egy piruett, s rajta volt a legkeményebb páncél, törhetetlen és éghetetlen, s benne pedig? A költőnek titka marad. Ott benn a hús titka volt, s a léleké. Jó, ki nem mondhatná magáról ezt? De, ki mondta így? Nahát!

Mert most félek is, kell-e így mondani? Idézni ennyit. Siránkosni szinte, hogy sincsen itt nekünk. Mint vénasszonyok, előszolozmáznivalami novemberi rongyok vagy márciusi pendülés idején. Sőhajtozni, hogy ő aztán tudná, ő aztán megmondta volna, most aztán oda csapna, most meg elhaljanna szeltden, s nevetne, s a nevetés átragadna ránk, s már volnánk mi is, ahogy ő, pillanatnyilag, s ideiglenesen, de mégis sebezhetetlenek. Hogy szabad-e idézni mindig, sétálni volt szerkesztőségek előtt, belesni az ablak – jól van – ott ül, levelet diktál, Puskin cseveg vele, Brodskij-t irigylő most, önzőzik – jól van – ott mackózik az ablak mögött, a világról sem néz-

ne ki, az ő szerkesztősége előtt ne tessék kérem utcázni, autózni, túlkölni, tessék kérem kicsit odább élni! Jól van – de nincsen. Se szerkesztőség, se..., hát éppen ez. Szabad nekünk ezt ilyen szemérmetlenül elősorolni?

Mert Lengyel András mondta egyszer, hogy le kell előszobáznia az írónak azt a tíz-tizenöt évet, mielőtt volna Paradicsom, meg Parnassz, meg effélék. S hogy abban az előszobában felejtésből vannak a falak, s a mennyezet is csupa csönd, s a kőpadló a köztől hideg. S aztán jön valami fölszabadító, s akkor az életmű fölragyog. S szó támad körül.

Mert Lengyel azt is mondta még, mintha Pistával ez nem volna így. Ez a várakozás neki nincsen. S akkor igen, akkor jöjjön a beszélés ideje.

Mert van abban önzőségünk nekünk is, hogy a nálunk nagyobbakat megidézzük. Akárhá jóféle borok ízébe mártogatnánk a nyelvünk vagy inkább izgalmas szoknyák alá kapkodnánk, csak harapnánk egy jót egy gránátalma húsából, hemperegnék Paradzsanov színes színegein, rettegnek csodálkozón Tarkovszkij szigorát, együtt könyveznék Jeszenyin nyírfaligetivel. No, úgy! Hogy van nekünk mindez! Rátarti, büszke, magyar urunk. Jut nekünk abból a terítékből, kenyérből, kupából, s a könyvekből, mik kinyitva szerte. Csupa sorstér, parancs és tanács, jámbor óhaj, szigorú kérelem.

Mert láttuk egyszer, hogy nincs tovább.

Mert apáink tanítják ezt, de van olyan, hogy sokaságoknak apja.

Mert szemünk előtt vesztette el, úgy, hogy csak több, egyre több lett neki.

Mert fűrődünk a ve-rejtekében.

Mert hallottuk a zihálását, és hallottuk, hogy valami zihál ott, ami nála, nálunk meg persze: nagyobb.

Mert – bár még próbáltuk volna – hagytuk végül. Hagytuk magára. Ó kérte, igaz, de odavághattuk volna, hogy; nem! Láttuk, ennyik vagyunk. Ennyi a több is és ennyi a kevesebb. Minden. És semmi sem.

Mert sütött a nap és könnyű volt a föld.

Mert madarak jártak az égen a köztes helyeken pedig szokatlan, nagy tüzek gyúltak.

Mert sötét lett később, s mondtuk: fekete az ég.

Mert hajnalban aztán megint kinyitott a fény.

Mert Baka István ötvenéves!

(Baka István minden könyve)

● Dr. Ilia Mihály: „Baka István műve eljutott az olvasóhoz” Az életmű új élete

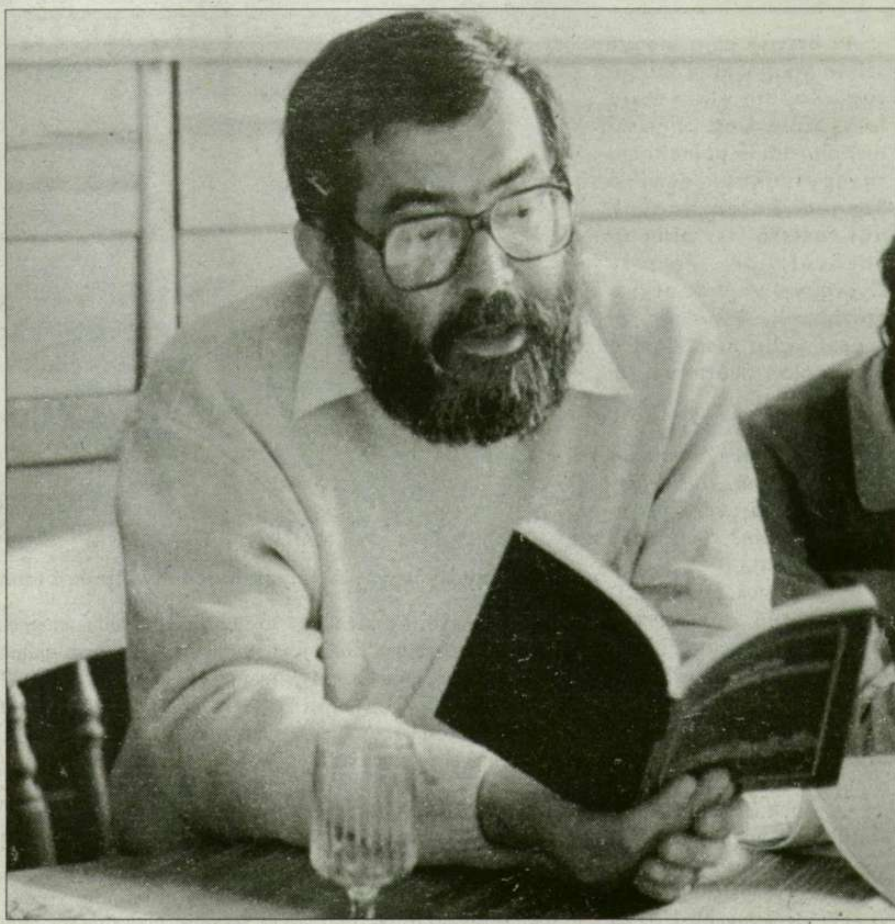
Idén lenne ötven éves Baka István szegedi költő, műfordító, a mai magyar líra egyik legnagyobb jelentőségű alkotója. Az évforduló kapcsán dr. Ilia Mihály irodalomtörténész, a költő verseinek első közlője osztja meg véleményét az olvasóval: Baka István halála után életműve szervesült a magyar irodalomban.

● **Tanár úr, ön kezdettől követte Baka István költői pályáját, a hetvenes években a Tiszatáj szerkesztőjeként ön jelentette meg első verseit. Mit gondol, hol van Baka István irodalmi hagyatékának helye a magyar irodalomban?**

– Baka István még életében sokszor kifejtette, hogy ő nem tartozik sem a Nagy László-iskolához, sem a Juhász Ferenc-féléhez, hanem a saját útját járja. És valóban, úgy újította meg a magyar verselést, hogy a 19. századi vagy még régebbi kötött versformáknak adott új, modern tartalmat. Sikerült összhangot teremtenie forma és nyelv között, és ez a költészetben mindig nagy pillanat. Tanárként és irodalomtörténészként mondom, hogy az ember csak egy-két zsenivel találkozhat életében, többel nem. Ő az volt. Ilyen áttetszően, ennyire a tehetség sugárzásában élő költő ritkán születik; talán Szilágyi Domokos, Pilinszky János vagy Weöres Sándor volt e tekintetben Baka Istvánhoz fogható.

● **Ön szerint milyen hatása van Baka István művének a kortárs magyar lírára?**

– Rendkívül erős. Még olyan emberekre is, akik nála egy-két korosztállyal idősebbek voltak, mint például Komos István, aki nemcsak szerette, de sajátjának tekintette Baka István költészetét. A napokban pedig egy huszonéves szerző kötetét olvasgatva tapasztaltam meglepve, hogy egy fiatalember, aki Baka István költői virágzása idején még gimnazista volt, miként teszi magáévá versformáit, világlátását, s a szenvedésnek és a kor problémáinak Bakára jellemző, Adyval rokon átélést. Vagyis a magyar irodalmi életben megfigyelhető az életmű munkálkodása, miközben a költő már nem él. Ez azt jelzi, hogy a mű valóban jelentős, mondhatnám, jelentősebb, mint a szerző

Baka István 1994-ben, egy szegedi felolvasóesten (Fotó: Miskolczi Róbert)

személyisége. Baka István nem szeretett utazni, Szegedről nehezen mozdult ki, baráti köre nem volt nagyon széles, és nem sokat levelezett. Így alkotói személyisége nem is hathatott más úton, mint a mű révén. De így legalább tudni lehet, hogy életművének már van saját, öntörvényű mozgása, s ez azt jelenti, hogy eljutott az olvasókhoz és a magyar irodalom befogadta.

● **Vajon mi az oka annak, hogy a nagy politikai változások alig figyelhetők meg líráján?**

– Baka István alkotói személyisége saját törvényeit követte. Nem dörgölődött a hatalomhoz, nem akart sem fröszövetségi, sem más funkcióba kerülni. Egyáltalán nem ügyelt arra, hogy bármely ízlés vagy csoport mit vár el tőle. Ment a maga útján. Személyiségének része volt az is, hogy a mindennapos gyakorlati dolgok nem keltették fel a figyelmét. Valamit kijárni, utána menni, valaminek érdekében kapcsolatot teremteni – ezek a gyakorlati teendők kevésbé érdekelték. A Délmagyarországban írt tárcáit is után látott kis jelenetek ihlették, s nem közérdekű problémák. Kis napi ötletek voltak a témái. Jellemző, hogy nem voltak politikai barátai, s nem is

szerette őket. De írói udvartartása sem volt.

● **Hogyan emlékszik vissza első szerkesztői találkozására Baka Istvánnal?**

– Baka István magyarországi szakos hallgatóként egy alkalommal járt az egyetemem. Én pedig a Tiszatáj szerkesztése mellett egyetemi munkámat is folytattam, ami azért volt jó, mert ebben a közeget bukkantak fel a fiatal tehetségek. Vörös László kért meg, hogy nézzem meg Baka írásait. Megejtően tiszta kifejezésű versek voltak. Soha nem írta túl a verseit. Ezután Leningrádba került orosz szakos rész képzésre, s ekkor kezdtünk levelezni; in-cien küldte verseit is. Különben „hallgató” ember volt. Vannak ilyen hallgató típusú írók. Bejönnek a tanári szobába, leülnek és hosszan, tartalmasan hallgatnak. Baka is ilyen volt. Leveleiben azonban kinyílt, s én ekkor szerettem meg igazán. Ez a kapcsolat később, amikor Szekszárdra került tanárnak, csak erősödött. Ma is nagyon örülök, hogy közölhettem a verseit.

● **Mit gondol, mit jelentettek Baka Istvánnak ezek az első publikációk?**

– Én azért örültem, hogy verseket küld, mert tudtam,

hogy a publikáció a fiatal íróra rendkívüli módon hat. A mű ekkor válik meg a szerzőtől, ekkor kerül először idegenek kezébe. Szoktam mondani, hogy fiatal író ne hallgasson baráti köre véleményére, mert az torzít. A vers akkor tud önmaga hatni, alkotója személyétől függetlenül, amikor a mű folklorizálódik. Mondjuk, fejfájós, szerelmes vagy szomorú állapotban olvassa valaki a vonaton. És ez a jó: rég baj van, ha a szerző is kell a műhöz.

● **Baka István műve „folklorizálódott”?**

– Igen, sőt, egyes sorai – Lapozd fel, barátom, s leszek! – szinte közmondássá váltak. Bizonyos költői kifejezései, gesztusai szervesültek a magyar szellemi és irodalmi életben. A Jelenkor által kiadott összegyűjtött versek könyvsikere is jelzi, hogy Baka István ott van a polcokon. A Baka István versmondó versenyre is egyre többen jelentkeznek, s noha ennek fő oka a szép nyelvi megnyilatkozásra való hajlam, de a Baka-versek erre kitűnően alkalmasak. Nem biztos, hogy ez esztétikai érték, de tudnék mondani jórát költőt, akinek verseit soha nem mondják versmondó versenyen. Márpedig a vers mégiscsak azért íródik, hogy az emberek ol-

vassák, s nem azért, hogy irodalomtörténészek bogarásznak rajta.

● **Tanár úr, ön szerint, hogyan hatott Baka István költészetére a betegség, amelyről élete utolsó éveiben szenvedett?**

– A betegség, azt hiszem, bizonyos értelemben nehezebbé teszi az embert. Csak hogy Baka István a szenvedést nem egyszerűen saját fizikai betegségében látta. Már korai verseiben is ott a téma: az ember szenvedései eleve elrendeltek. Ám neki más sorsa is fáj. A kis népeké, például. Nem véletlen, hogy grúz és örmény filmeket szerette. A betegség csak mind hangfal erősítette fel az ő amúgy is meglévő együttérzését minden szenvedés iránt. Másfelől, betegsége idején felerősödött Baka István személyiségének az az oldala, amely mindig is kész volt arra, hogy szembenézzen a halállal. Kései versei azonban nem olyanok, mint az utolsó Kosztolányi-versek, nem személyes befelődések a bajjal, kellemetlenséggel, hanem olyan versek, amelyek helyettünk is szólnak a szenvedésről. Az ember rezonál erre a szenvedésre.

● **Tanár úr, ön tölti be a az alapítvány elnöki tisztét. Mit gondol, mit tehet ez az alapítvány?**

– Hadd kezdjem úgy, hogy egy dolgot nem tehet: nem csinálhat Baka-kultusz. A kultusz a mű vesztését jelenti. Az elmúlt negyven évben minden kultusz ártott, ami egy költőre rászállt, mert megcsócsálta a művet és úgy köpte ki az olvasó elé. Az alapítvány fő szerepét tehát abban látom, hogy szakszerűen gondoskodjék a Baka-életmű jelenlétééről a magyar irodalomban. Segítse elő a művek kiadását és népszerűsítését ezeket, segítsen összegyűjteni és kiadni az irodalomtörténeti szempontból fontos levelezést és a publicisztikai hagyatékot, továbbá egyengesse az idegen nyelvű fordítások útját és ápolja a fordítói kapcsolatokat. Szegeden van már hasonló kezdeményezésre példa: amikor Juhász Gyula meghalt, fiatal tróka társaságot alakítottak, hogy ápolják a költő emlékét. Ez ma azért is fontos, mert az államilag szervezett könyvkiadás megszűnt, s egy szerző életművének életben tartásáról leginkább olvasói, tisztelői tudnak gondoskodni.

Panek Sándor

● Országos verseny

„Én itt vagyok”

● Munkatársunktól

Baka István születésének 50. évfordulója alkalmából országos vers-, énekelt vers-, és prózamondó versenyt hirdet „Én itt vagyok” címmel a Juhász Gyula Művelődési Központ, a József Attila Tudományegyetem Kulturális Kuratóriuma és a Magyar Versmondók Egyesülete a Magyar Írószövetség és a Baka István Alapítvány támogatásával. A versmondóknak összesen öt művel kell készülniük: két Baka István-verssel vagy -prózarészlettel, egy általa műfordított verssel vagy prózarészlettel, valamint két művel a kortárs magyar irodalomból. A szervezők által ajánlott szerzők: C. M. Bell-

man, A. Blok, J. Brodskij, I. Bunyin, M. Cvetajeva, Ny. Gumiljov, V. Hodaszzevics, I. Kasafutginov (próza), O. Mandelstam, B. Paszternak, A. Puskin, V. Szoszno, A. Tarkovszkij, T. Venclova. Nevezni közzéppiskolák és felnőtt kategóriában lehet, művenként legfeljebb öt perces műsoridővel, saját névre megcímezett és felbélyegzett válaszborítékkal és a 350 forintos nevezési díj befizetésével a Juhász Gyula Művelődési Központ címén, szeptember 30-ig. A versenyzők számától függően októberben megyei és budapesti selejtezőket szerveznek. A döntő november 28–29-én lesz Szegeden.

Baka István Alapítvány

● Munkatársunktól

Baka István költő és műfordító szellemi és tárgyi örökségének megőrzése és közzétételének reményében hozott létre alapítványt a költő családja, barátai és tisztelői. Az alapítvány célja az alapító okiratban megfogalmazottak szerint „Baka István költő, író, műfordító, folyóirat-szerkesztő alakjának megőrzése, műveinek hozzáférhetővé tétele, annak érdekében, hogy életműve a nemzeti kultúra szerves részévé, annak eleven hagyományává váljék”.

A költő életművének megőrzése mellett az alapítvány fontos feladatának tekinti a magyar irodalom és a hozzá kötődő társadalmi és művészeti – a képzőművészetek, a színház- és filmművészet és a zene – értékeinek bemutatását, népszerűsítését, különös tekintettel a huszadik század második felében létrejött alkotásokra. Támogatni kívánja az alkotókat, az előadóművészeket és a munkájukat segítő művelődési intézményeket is.

Baka István a huszadik századi orosz líra fordítójaként is számos művel gazdagította a magyar irodalmat, ennek szellemében az alapítvány hangsúlyozza a műfordítás fontosságát: ösztönözni kívánja a magyar művek idegen nyelvekre és idegen nyelvű művek magyarra fordítását. A művészetek bemutatása és népszerűsítése érdekében az alapítvány rendezvénysorozatokat, előadástesteket, konferenciákat, könyvpremiereket, versmondó versenyeket, színházi előadásokat és kiállításokat is tervez. Segíteni kívánja a Baka-életművet tartalmazó könyvek, hangrögzítések, CD-k, Internet-kiállítás, televízió és rádiófelvételek megjelenését, valamint az életműhöz valamilyen formában kapcsolódó pályázatok meghirdetését.

A Baka István Alapítvány elnöke dr. Ilia Mihály irodalomtörténész, egyetemi docens, titkára dr. Tényi Jánosné. Az alapítvány címe: Szeged, Molnár u. 4. II. 6., e-mail: baka@c3.hu, OTP számlaszáma: 11735005-20482547.